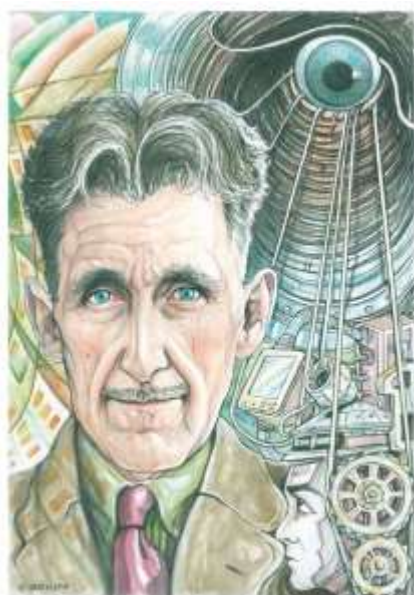

Τζορτζ Όργουελ: Ο Μεγάλος Αδελφός και η παγκόσμια επιτήρηση

Αναστάσης Βιστωνίτης

Στα τέλη του 1948 ο Τζορτζ Όργουελ, ταλαιπωρημένος από τη φυματίωση, δακτυλογραφούσε ξαπλωμένος στο κρεβάτι το τελικό κείμενο ενός μυθιστορήματος που θα κυκλοφορούσε τον επόμενο χρόνο και θα συγκλόνιζε τον κόσμο. Τίτλος του, «1984».

Το σχεδίαζε, όπως είχε πει ο ίδιος, από το 1943, μετά τη Διάσκεψη της Τεχεράνης που διεξήχθη από τις 28 Νοεμβρίου ως την 1η Δεκεμβρίου του 1943, στην οποία συμμετείχαν ο Τσόρτσιλ, ο Στάλιν και ο Ρούζβελτ συζητώντας για το μέλλον του κόσμου μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αλλά το μέλλον αυτό εκείνος ο οραματικός συγγραφέας το είδε πολύ διαφορετικά από τους ηγέτες των τριών υπερδυνάμεων. Δεν θα περνούσαν πολλά χρόνια και οι δυστοπικές του προβλέψεις θα επαληθεύονταν σε μεγάλο βαθμό.

Πολιτικό θρίλερ

Επτά δεκαετίες σχεδόν μετά την πρώτη του έκδοση, το «1984» εξακολουθεί να σαρώνει σε πωλήσεις παγκοσμίως. Πολλοί το θεωρούν πολιτικό μανιφέστο, αφού χρησιμοποιήθηκε (θετικά και αρνητικά) στην ιδεολογική αντιπαράθεση Αριστεράς – Δεξιάς στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου. (Άλλωστε τον όρο «Ψυχρός Πόλεμος» ο Όργουελ ήταν εκείνος που τον καθιέρωσε στο δοκίμιό του «Εσείς και η ατομική βόμβα», το οποίο δημοσιεύτηκε στις 19 Οκτωβρίου 1945). Άλλοι το εκλαμβάνουν ως πολιτικό θρίλερ και άλλοι θεωρούν ότι η επιτυχία του οφείλεται στο ότι απλώς είναι μια συγκινητική ερωτική ιστορία.

Πρόκειται ασφαλώς για πολιτικό θρίλερ, αφού ο Όργουελ, όπως έλεγε, ήθελε να γράψει ένα φανταστικό μυθιστόρημα αλλά με ρεαλιστικό τρόπο. Γι' αυτό και του χρειαζόταν μια συναρπαστική ιστορία. Όμως η τεράστια επιτυχία του βιβλίου οφείλεται στο ότι, σε αντίθεση με τα άλλα ουτοπικά ή δυστοπικά μυθιστορήματα, προέβλεπε το πώς θα ήταν ο κόσμος όχι στο μακρινό αλλά στο κοντινό μέλλον.

Μια αυτοκρατορία του φόβου

Για τον Όργουελ, ο κόσμος θα είναι μοιρασμένος σε τρεις αυτοκρατορίες το 1984, που τους δίνει τα ονόματα Ωκεανία, Ευρασία και Ανατολασία. Η υπόθεση του μυθιστορήματός εκτυλίσσεται στην Ωκεανία (πρότυπο της οποίας είναι η σταλινική Σοβιετική Ένωση) και περιλαμβάνει την Αμερική και τη Μεγάλη Βρετανία. Πρόκειται για ένα κράτος ολοκληρωτικό που βασίζεται στον φόβο, στην απέχθεια για τους ξένους και στη διαστρέβλωση ως την πλήρη αντιστροφή της πραγματικότητας βάσει των τριών συνθημάτων του: «Ο πόλεμος είναι ειρήνη», «Η ελευθερία είναι σκλαβιά», «Η άγνοια είναι δύναμη».

Η Ωκεανία κυβερνάται από το κόμμα το οποίο συνίσταται από δύο κύκλους: τον εσωτερικό (των στελεχών που λαμβάνουν τις αποφάσεις και αποτελούν το 2% του πληθυσμού) και τον εξωτερικό (των υπαλλήλων που τις εφαρμόζουν και συνιστούν το 13%). Οι υπόλοιποι αποκαλούνται προλετάριοι. Αρχηγός του κόμματος είναι ο Μεγάλος Αδελφός που παίρνει μυθικές διαστάσεις, αφού μολονότι πανταχού παρών παραμένει αόρατος. Το κόμμα είναι η μόνη αλήθεια – και είναι αλάνθαστο.

Οι τέσσερις κυριότερες υπηρεσίες της Ωκεανίας είναι το Υπουργείο της Αλήθειας, το Υπουργείο της Ειρήνης, η Αστυνομία της Σκέψης και το Υπουργείο της Αγάπης.

Το Υπουργείο της Ειρήνης είναι στην πραγματικότητα υπουργείο πολέμου, ενώ στο Υπουργείο της Αλήθειας εργάζεται ο πρωταγωνιστής του «1984» Γουίνστον Σμιθ.

Σε αυτό το υπουργείο ξαναγράφεται η Ιστορία σύμφωνα με τις κομματικές επιταγές, όπως και οποιοδήποτε άλλο κείμενο – ως και τα μυθιστορήματα. Καθιερώνεται το «New Speak» (η «Νέα Ομιλία» ή «Νέα Γλώσσα») και όσο περνά ο καιρός τόσο οι λέξεις λιγοστεύουν.

Η Αστυνομία της Σκέψης παρακολουθεί το πώς σκέφτονται οι πολίτες, που δεν πρέπει να έχουν άλλη άποψη από εκείνη του κόμματος για οτιδήποτε. Έτσι, αν το κόμμα αποφασίσει ότι δύο συν δύο δεν μας κάνουν τέσσερα αλλά πέντε, αυτό είναι νόμος. Το Υπουργείο της Αγάπης είναι υπεύθυνο για την τήρηση της τάξης και τα βασανιστήρια. Όσοι διαφωνούν ή «παρεκτρέπονται» μεταφέρονται στο δωμάτιο 101 που είναι αίθουσα βασανιστηρίων.

Σε όλους τους δημόσιους χώρους υπάρχουν γιγαντοσθόνες που παρακολουθούν τους πάντες. Θόνες υπάρχουν επίσης και στα σπίτια. Ιδιωτική ζωή επομένως δεν υφίσταται, εκτός από τις ώρες του ύπνου όπου σβήνουν τα φώτα.

Ο έρωτας είναι πολιτική πράξη

Ο υπάλληλος Γουίνστον Σμιθ όμως προσπαθεί να περισώσει ένα ποσοστό ελευθερίας, γι' αυτό και κρατά ημερολόγιο όπου γράφει αυτά που σκέφτεται ή αυτά που συνιστούν την αντικειμενική πραγματικότητα. Κάποια στιγμή συναντά μια κοπέλα, η οποία λέγεται Τζούλια, που και εκείνη σκέφτεται με τον ίδιο τρόπο.

Θα την ερωτευτεί και οι δυο τους θα προσπαθήσουν να αντισταθούν και να συναντήσουν και άλλους διαφωνούντες.

Αλλά σε αυτή την αυτοκρατορία του απόλυτου φόβου, που βασίζεται στη λογοκρισία, στην προπαγάνδα και στην παρακολούθηση των πάντων, ακόμη και ο έρωτας είναι πολιτική πράξη, δηλαδή πράξη αντίστασης. Οι δυο τους συναντιούνται σε δημόσια μέρη όπου ανάμεσα στο πλήθος θα μπορούν να πιάσουν ο ένας το χέρι του άλλου. Όμως τίποτε δεν μένει κρυφό για πολύ. Το κόμμα όχι μόνο θα τους χωρίσει, αλλά και θα τους αναγκάσει να καταδώσουν ο ένας τον άλλον.

Ένα στέλεχος του κόμματος, προκειμένου να παγιδέψει τον Γουίνστον Σμιθ, παριστάνει τον αντιστασιακό και του προμηθεύει απαγορευμένα κείμενα του Ιμάνουελ Γκολντστάιν. (Η αναφορά είναι σαφέστατη. Όπως ο Μεγάλος Αδελφός είναι ο Στάλιν, έτσι και ο Ιμάνουελ Γκολντστάιν είναι ο Τρότσκι, το πραγματικό όνομα του οποίου ήταν Μπρονστάιν.)

Η συνέχεια είναι αναπόφευκτη. Ο Σμιθ συλλαμβάνεται και ανακρίνεται. Ο διάλογός του με τον ανακριτή είναι ανατριχιαστικά ψυχρός: «Υπάρχει ο Μεγάλος Αδελφός;» ρωτάει ο Σμιθ. «Φυσικά και υπάρχει. Το κόμμα υπάρχει. Ο Μεγάλος Αδελφός είναι η ενσάρκωση του κόμματος» του απαντά ο ανακριτής. «Υπάρχει όπως υπάρχω εγώ;» ξαναρωτά ο Σμιθ. «Εσύ δεν υπάρχουν» του λέει ο ανακριτής.

Το τέλος είναι σοκαριστικό όχι τόσο επειδή το ολοκληρωτικό καθεστώς συντρίβει έναν άνθρωπο που θέλησε να σκέπτεται διαφορετικά με βάση τη συνείδησή του και την αντικειμενική αλήθεια, αλλά γιατί ο Γουίνστον Σμιθ καταλήγει στο τέλος της ανάκρισης να αγαπήσει τον Μεγάλο Αδελφό.

«Διπλή Σκέψη» και διγλωσσία

Στη δυστοπική αυτοκρατορία του Όργουελ θα συναντήσουμε πολλά από όσα παρατηρούμε και στις σημερινές κοινωνίες – αν και σε διαφορετική μορφή.

Τα είδη της καταστολής είναι άλλα, όμως το αποτέλεσμα συχνά είναι παραπλήσιο. Το αποδεικνύουν οι προσπάθειες ελέγχου των ΜΜΕ, η έμμεση – αλλά σε πολλές χώρες και ευθεία – λογοκρισία, ο έλεγχος της σκέψης μέσω της πλύσης εγκεφάλου, η παραπληροφόρηση, οι ψευδείς ειδήσεις με τις οποίες είναι γεμάτο το Διαδίκτυο, η φαλκίδευση και η παραποίηση της Ιστορίας, η διγλωσσία στην πολιτική, που δεν είναι παρά μια εκδοχή της κατά τον Όργουελ «Διπλής Σκέψης» δηλαδή, όπως γράφει αυτός ο σπουδαίος συγγραφέας: «Να λες ηθελημένα ψέματα, ενώ πιστεύεις ειλικρινά ότι είναι αλήθεια, να ξεχνάς όλα τα γεγονότα που έχουν γίνει ενοχλητικά και, όταν χρειάζεται, να τα ανασύρεις από τη λήθη μόνο για το χρονικό διάστημα που πρέπει».

Η πολιτική ψευδολογία είναι ενδημικό φαινόμενο στον σύγχρονο κόσμο (άλλα να λέμε και άλλα να σκεφτόμαστε ή να πιστεύουμε).

Αστυνομία της Σκέψης μπορεί να μην υπάρχει, αλλά το φαινόμενο της ακραίας «πολιτικής ορθότητας» τείνει να καταστήσει υπόδικους ακόμη και όσους διατυπώνουν μια απλή ένσταση στα δεδικασμένα και στις κρατούσες απόψεις.

Ενώ πριν από χρόνια ο Μεγάλος Αδελφός (Big Brother) πήρε τη μορφή της τηλεοπτικής κάμερας σε εκπομπή που σάρωσε τα τηλεοπτικά προγράμματα και μπήκε σε όλα τα σπίτια όπου γης.

Σήμερα μπορεί μεν να μην έχουμε οθόνες να μας παρακολουθούν, αλλά ζούμε σε μια εποχή όπου όλος ο πλανήτης τελεί υπό παρακολούθηση.

Πρότυπο η ΕΣΣΔ και ο Στάλιν

Το 1946 ο Όργουελ, όπως προκύπτει από την επιστολή που έστειλε στον εκδότη του, δίσταζε ποιον τίτλο θα επέλεγε από τους δύο που είχε σκεφτεί: «Ο τελευταίος άνθρωπος στη γη» ή «1984»; Κατά παρότρυνση του εκδότη του επέλεξε το «1984», που το θεωρούσε πιο εμπορικό. Αμέτρητες αναλύσεις και δοκίμια γράφτηκαν και εξακολουθούν να γράφονται για το εμβληματικό αυτό μυθιστόρημα.

Είναι ωστόσο εντυπωσιακό που ο Όργουελ πρόβαλε το σταλινικό μοντέλο στο μέλλον μέσω της τεχνολογίας, καθιστώντας τη μείζον όπλο της απόλυτης καταστολής. Και ακόμη πιο εντυπωσιακό το ότι στη Ρωσία με την περεστρόικα, όταν το 1988 δημοσιεύτηκαν στη «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα» για πρώτη φορά αποσπάσματα από το «1984», είπαν πως το μυθιστόρημα περιέγραφε με ακρίβεια σχεδόν αυτό που είχαν ζήσει στη σταλινική εποχή. Για τους Ρώσους δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το πρότυπο για τον Μεγάλο Αδελφό ήταν ο Στάλιν. Και να σκεφτεί κανείς ότι τα αρχεία της σοβιετικής εποχής άνοιξαν μισό αιώνα περίπου μετά την έκδοση του «1984».

Πέραν του ότι πλήθος όρων προερχόμενων από τον Όργουελ μπήκαν στο πολιτικό λεξιλόγιο, είναι εξαιρετικά σημαντική και η συμβολή του στα βιβλία πολιτικής και επιστημονικής φαντασίας που γράφτηκαν και εξακολουθούν να γράφονται. Η προβληματική του παραμένει καιρική και αιχμηρή. Η επίδρασή του σε συγγραφείς πρώτης γραμμής είναι αδιαμφισβήτητη, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον Άντονι Μπέρτζες. Αν πάρουμε για παράδειγμα τη διπλή μεταστροφή του κεντρικού του ήρωα στο «Κουρδιστό πορτοκάλι», θα βρούμε ένα παραμορφωμένο είδωλο του Γούνστον Σμιθ από την ανάποδη. Ο Μπέρτζες μάλιστα δημοσίευσε το 1984 και ένα άρθρο στην εφημερίδα «Miami Herald» με τον ερωτηματικό τίτλο: «Καλημέρα! Είναι 1984. Είμαστε ελεύθεροι;».

Αλλά το χαρακτηριστικότερο – και πιο πρόσφατο – παράδειγμα είναι του Έντουαρντ Σνόουντεν, ο οποίος βάσει συμβολαίου εργαζόταν για λογαριασμό της CIA και της NCA και το 2013 διοχέτευσε στον Τύπο απόρρητες πληροφορίες της NCA που αφορούσαν τα συστήματα μαζικής παρακολούθησης τα οποία εφαρμόζουν οι αμερικανικές και οι βρετανικές κυβερνήσεις. Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα «Guardian»

ο Σνόουντεν (που έλαβε προσωρινό άσυλο από τους Ρώσους και ζει τώρα στη Μόσχα) δήλωσε πως για την πράξη του εμπνεύστηκε από το «1984» και το παράδειγμα του πρωταγωνιστή του Γουίνστον Σμιθ.

Η σημερινή τεχνολογία έχει ξεπεράσει αυτή στην οποία παραπέμπει ο Όργουελ στο «1984». Το ανησυχητικό μήνυμα που εκπέμπει ωστόσο παραμένει. Σαν σκοτεινή εικασία αλλά και σαν προειδοποίηση

<https://www.tovima.gr/2018/08/04/books-ideas/tzortz-orgoyel-o-megalos-adelfos-kai-i-pagkosmia-epitirisi/>